

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“**

Департамент за информация и усъвършенстване на учители
Катедра „Хуманитарно образование“

ВЕСЕЛА СТЕФАНОВА МИРЧЕВА - ИГЛИКИНА

**ТЕХНОЛОГИЯ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ ПО
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“**

**по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ... (Методика на
обучението по български език и литература в начален етап)**

**Научен ръководител
проф. д-н Росица Пенкова**

София, 2018

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Хуманитарно образование“ – ДИУУ – с решение на Департаментния научен съвет на – Департамент по спорт, ДИУУ, ДЕО от 06.11.2018 протокол №9

Съгласно Ректорска заповед № АД 38-657/ 12.11.2018

Научното жури за разглеждане на дисертационния труд във връзка с присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ..., докторска програма (Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образованието) е прието на заседание на Департаментния научен съвет на – Департамент по спорт, ДИУУ, ДЕО от 06.11.2018 протокол №9 и е назначено с Ректорска заповед № АД 38-657/ 12.11.2018

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на 05.02.2019г. от 11.00ч. в зала № 209, място ДИУУ.

Дисертационният труд съдържа 217 страници, от които 178 страници основен текст, 30 таблици, 28 фигури, 14 приложения. Библиографията обхваща 123 заглавия, от които 20 на чужд език.

СЪДЪРЖАНИЕ

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....4

ПЪРВА ГЛАВА

ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....8

ВТОРА ГЛАВА

ПРЕДСТАВЯНЕ НА ТЕХНОЛОГИЯТА.....17

ТРЕТА ГЛАВА

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ПРОВЕРКА НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА
ТЕХНОЛОГИЯТА.....27**

ИЗВОДИ 36

ЗАКЛЮЧЕНИЕ 37

**ОСНОВНИ НАУЧНИ И ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ
ТРУД.....40**

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА 41

ЛИТЕРАТУРА.....42

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Оценяването на постиженията на учениците е само част, при това и най-съществената от измерването на ефективността на дадено образование. Научните изследвания в училищната практика показват, че такова идеално средство няма.

Проблемът е желаното равнище на знания, умения и развитие на способностите да се определя така, че да отразяват степента на постигане на поставените цели. При това оценяването обхваща цялостното развитие на учениците, подготовката им за активен, отговорен личен и професионален живот в обществото.

Как да се оцени постигнатото в изпълнение на целите на образованието, чрез какви стратегии, начини, системи, какви трябва да бъдат добрите стандарти – това е обект на сериозно внимание на европейските и международните институции, на националните такива, на много учени в отделните страни, на училищната практика.

Управлението на качеството на образованието и стандартизираното оценяване на постиженията на учениците са необходима предпоставка за приважване на образованието в съответствие с реалните потребности на обществото, за повишаване на неговото качество и ефективност и за осъществяване на образователен контрол. Да се изгради такава система за оценяване, че с нейната реализация да се цели да се гарантират качеството на образованието, обективността в оценяването на постиженията на учениците чрез осъществяване на независими оценявания и изпити със стандартизирани критерии, норми, процедури, методи и инструменти, отговарящи на теорията на оценяването в образованието на европейските изисквания за стандартизирано измерване на постиженията на учениците по ключови общообразователни учебни дисциплини, предметни области и степени на образование.

АКТУАЛНОСТТА на изследването се изразява в осмислянето на целта на образованието; задълженията и зависимото положение на личността на ученика; формирането на качества за самоконтрол. Проблемът за адекватен контрол на постигнатите знания и умения е основен за бъдещото развитие на образованието въобще, което предопределя актуалността на заложената тема в настоящия труд – за оценяване чрез изграждане на навици за самооценка в начална училищна степен. Една възможност за промяна в статуквото предоставя принципа за обучение, ориентирано към действие.

ОБЕКТ на изследването е процесът на оценяване на учениците от начален етап.

ПРЕДМЕТ са уменията и компетентностите на учениците по български език и литература, оценявани в края на начален етап.

ЦЕЛ на настоящото изследване е да се създаде и апробира педагогическа технология за изграждане на умения и компетентности у учениците по български език и литература в начална училищна възраст. В резултат на прилаганата технология учениците се подготвят за национално външно оценяване в края на началния етап.

ЗАДАЧИ на изследователската програма са:

- > Да се анализират литературни източници по проблема;
- > Да се подберат адекватни за целите на изследването методи и да се извърши сравнителен анализ на целите на начален етап от първата образователна степен в европейски контекст на образованието;
- > Да се създаде педагогическа технология и да се провери нейната ефективност чрез експериментално обучение;
- > Да се изследват определен брой ученици;
- > Да се анализират документи, свързани с държавните образователни стандарти за оценка на постиженията на учениците и системи за оценяване;
- > Да се анкетират ученици, учители, педагогически специалисти и родители;
- > Да се обработят, сравнят и анализират събраните данни, да се формулират обобщения и препоръки.

Технологията се изгражда, като се прилага новаторски подход, чрез който се стимулира активно участие в образователния процес на педагогически специалисти, ученици и родители. Изследва се връзката между постигнатите резултати и нивото на мотивация сред учениците и педагозите в три училища в град София, разкрива се какво е естеството на мотивиращите фактори – дали те са външни, свързани по-скоро с материални награди, или вътрешни – носещи удовлетвореност от успешното изпълнение на задачите и постигнатите резултати.

ХИПОТЕЗА

Ако се приложи педагогическа технология за изграждане на умения и развиване на компетентности у учениците по български език и литература в условията на задължителните учебни програми в начален етап, то учениците успешно ще се подготвят и ще постигнат високи резултати при националното външно оценяване в края на този етап.

МЕТОДИ на изследване:

- > Анализ на научна литература;

- > Анализ на документи;
- > Педагогически експеримент;
- > Тестиране;
- > Анкетиране;
- > Статистически методи.

Специфични въпроси, на които се търси отговор, са:

- > Чрез индивидуализация, диференциация и групово организация на обучението ще се постигне ли по-пълно и достъпно възприемане на учебния материал и формиране на пълноценни знания и способности?
- > Ще се докаже ли ефективността на приложената иновационна технология, установена чрез изградена система от показатели, които са и качества на знанията, като самостоятелност, самоконтрол, правилност и трайност?
- > Какво равнище на мотивация ще покажат участниците, съответни на реални постижения за учениците – училищния успех, резултатите на НВО и други; за педагозите – продължаващото обучение, спечелените награди, постиженията на техните ученици, признанието на родителите и не на последно място – тяхната самооценка.

Основни използвани съвременни методи за оценяване на практика са:

- > Самооценяване (self assessment);
- > Оценяване от съученика (peer assessment);
- > Оценяване на представянето (performance assessment);
- > Оценяване чрез портфолио (portfolio assessment).

РАБОТНА РАМКА

Поради факта, че настоящият труд е построен въз основа на информация и данни от различни периоди и държави, периодизирани са етапите на технологията и развитието на учениците през годините.

Поставените цели предполагат три етапа в реализацията на технологията:

Първи етап – работа на теоретично ниво: усъвършенстване на уменията на учениците да говорят и четат правилно и изразително, да придобият умения за възприемане и осмисляне на кратки по обем и достъпни като съдържание значими произведения от българската, световната класика и съвременната литература за деца, да се развият комуникативноречевни умения за създаване на собствен текст с помощта на учителя и личностните качества и творческите способности на учениците.

Втори етап – работа на емпирично ниво: новопридобитите знания за езикови явления и литературни произведения са база за надграждане на компетентностите и обучението продължава чрез самостоятелно учене с изготвяне на индивидуални папки. Личните варианти на ученическите анализи визуализират новото знание, създават представа за развитието на качества като самоконтрол и самооценка, затвърждават уменията на учениците да работят целенасочено и задълбочено върху допускани от самите тях грешки, с художествен текст, предназначен за драматизация и проектни дейности.

Трети етап – учениците развиват и усъвършенстват продуктивните си умения да водят беседа – дискусия, защитавайки идея или теза, да създават съвременни текстове, интервю или съчинение, въз основа на които изготвят сценарий за театрален спектакъл.

Изготвянето на самостоятелни индивидуални папки за работа чрез самоконтрол се подчинява на следните дидактически принципи на обучение:

- > нагледност – свързан с повишаване на мотивацията за учене и за по-добро разбиране на основните теоретични понятия; визуализиране на информация и представяне на учебния материал в по-достъпен вид;
- > съзнателност – свързан с осмисляне на често допускани грешки;
- > активност – възможност за интерактивни дейности, които се предлагат в работата в екип;
- > достъпност – възможност за създаване на папка - наръчник, чието съдържание е лично за учениците и съобразено с индивидуалните им характеристики и интелектуални възможности;
- > системност – изготвените папки от самите ученици са съвкупност от самостоятелни работи с взаимно свързани връзки и отношения помежду си, образуващи определена цялост, последователност и завършеност;
- > трайност на знанията и уменията – изразява се в гарантираната възможност за затвърдяване на знанията и изява на уменията на учениците да прилагат изучения материал в различни ситуации чрез използване на различни форми на самостоятелна работа в проектни дейности;
- > индивидуален подход – възможност за индивидуална работа на ученика с наръчника – в училище и вкъщи.

ПЪРВА ГЛАВА. ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.

СЪЩНОСТ НА ДЪРЖАВНИТЕ ОБРАЗОВАТЕЛНИ СТАНДАРТИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

В първа глава са обособени три основни параграфа – същност и специфика на Държавните образователни стандарти за оценяване, Стандарти за оценяване в развитите страни и Стандарт за оценяване в България, като са представени различни схващания по разглежданите проблеми. Акцентира се на мотивацията и системата за оценяване на постиженията на учениците в начален етап – само като част, но при това най-важната за ефективността на образованието и потребностите от мотивирано поведение, като се има предвид мотивационната функция на оценяването.

По своята същност държавните изисквания или стандарти означават равнище или ниво на подготовка на учениците в определена училищна степен по определена учебна дисциплина с цел да се осигури конкурентна способност на общия европейски пазар на работната сила. От особено голямо значение е да се подчертае, че става въпрос за обучение не само в съответствие с нуждите на развитието на самия индивид.

Държавните образователни стандарти съдържат задължителни за изпълнение изисквания, правила, норми, условия, основни единици за измерване и еталони за сравнение. Стандартите определят целите на образованието, условията за тяхното реализиране – учебен план, учебни предмети, организационни форми, финансиране и системата за оценяване на постиженията на учениците. (10, с.5, МАДЖИРОВА,1995)

Недостатъчната научна изясненост на понятието „държавни стандарти“ в научната литература се отразява неблагоприятно при тяхното разглеждане. Опитът показва, че държавните стандарти могат да бъдат различни видове – за учебното съдържание, за условия на труд, за оценяване и др., но в крайна сметка те трябва да отразяват равнището на подготовка на учениците в съответствие с потребностите на етапа от развитието на обществото и личността на ученика.

Върху основата на тези детерминанти, на националния социално-културен контекст, както и като отражение на процесите на икономическа и политическа интеграция в Европа се определят целите на образователната система като основа на държавните стандарти.(16,UNESCO, 1991)

В съвременните условия на интернационализация на образованието анализът на целите би трябвало да започне от целите, поставени в рамките на обединена Европа. Те пряко кореспондират с целите на държавното образование. Целите са насочени към

активно гражданство, лична реализация и социална интеграция. Основни принципи са равни възможности, качество и приложимост на компетентности.

МОТИВАЦИЯ И СИСТЕМА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Оценяване – представлява систематичен, критичен анализ на данни, процесите – развитието, изходните данни. Според ЗПУО – оценяването трябва да бъде обективно, даващо обратна връзка.(7, ЗПУО , 2016)

Като типичен начин за оценяване на постиженията на учениците от началните училища с най-много преимущества е този с използване на текуща проверка и оценка. Много страни го използват приоритетно. Най-добрата система е смесената, което означава използването на текущо и периодично оценяване, т.е. на вътрешна оценка от учителя и външна – чрез изпит.

Всичко, което се използва като оценяване в начален етап в България, е вече широко разпространена практика в редица европейски страни. Например в Скандинавските страни оценяването се извършва текущо през цялото начално училище. В Швеция няма оценки, а в Дания от 1–7 година също няма. Във Франция в началото на учебната година учителят трябва да разполага с комплексна оценка за всички ученици, за да може да адаптира педагогическата си дейност към учениците и в съответствие с техните възможности.(18, с.14, VALERIEN,1991)

Ученикът трябва да знае какъв е стандартът за оценка, преди да започне своята работа. Какъвто и метод за оценка да се използва щом стандартите са ясни от самото начало, има по-голям шанс за успех. Всеки знае какво е успех. Децата са съсредоточени върху играта, защото целите са ясни.

Тестовите в начален етап са колкото полезни, толкова и опасни. При въпроси с отговори с да/не учениците често налучкват. По-добрият тест изисква ученикът да назове отговорите. Най-добрият тест е писменият изпит, с добре подбрани въпроси, което изисква от учениците да мислят по-задълбочено върху материала и да правят изводи, да търсят сходства и да правят разлики. Проектите, съчиненията и представянията са алтернативни методи за оценка. Прилагат се през целия курс на обучение.

Оценките за качество в начален етап на обучение трябва да бъдат колкото се може по-обективни, дори да се основават на доказателства. Основна част от качествено оценяване включва събирането на доказателства.

БЪЛГАРСКАТА СТРАТЕГИЯ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

Основа на българската стратегия е националното външно оценяване. Практикуваната система за оценяване на постиженията на учениците има училищни измерения и характер. Тя се вписва в традиционната философия за осъществяване на индивидуален контрол, мотивиране на учениците към успех в учебния процес и за отчитане на промените в тяхното интелектуално развитие. В цялостния оценителен процес в системата на образованието доминират субективните критерии на оценяващите. Едновременно с нестандартното училищно оценяване се практикуват и някои елементи на стандартизирано оценяване по определени предмети. Конкретни случаи са национално външно оценяване по всички учебни предмети в края на четвърти клас. Стандартизираното в случая е централно определените от МОН изпитни тестове, теми, задачи и програми и привличане на външни оценители.

Всъщност самото оценяване се осъществява по традиционния начин – от училищни изпитни комисии. Би могло да се твърди, че съществуват опити за самодейно практикуване на „стандартизирано“ оценяване на постиженията на учениците при тяхното вътрешноучилищно, текущо, срочно и годишно изпитване от учителите.

ЦЕЛИТЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО В ЕВРОПЕЙСКИ КОНТЕКСТ

Върху основата на редица официални политически текстове и препоръки на Съвета на Европа, които отчитат новата социално-политическа и икономическа обстановка в Европа, се конкретизират новите европейски измерения в образованието чрез основни цели. Въпросите, които се поставят на дневен ред, са относно практическата реализация на определените цели. Акцентира се на проблемите за броя на учебните дисциплини и главно за тяхното съдържание.

При декомпозиране на общоевропейските цели се преминава от общата им характеристика към по-конкретното им изразяване на равнище на национално образование и по-нататъшното им диференциране в съответните образователни степени.

В целите на началното образование в развитите страни наред с общоевропейските изисквания и националните приоритети се засилва влиянието на социално-икономическия и културен контекст. Най-общото и първо впечатление при запознаване с целите на началното образование в тези страни е различието в приоритетите.

Един кратък сравнителен анализ на тенденциите в целите на образованието в развитите страни води до следните основни изводи: чрез усвояване на майчиния език, на един или два чужди езика, математика, история, география, гражданско възпитание, елементи на науката, технологията и културата, да се подготвят граждани: отговорни за своята роля в обществения живот, за развитие на демокрацията и разбирателството между народите; уважаващи правата на човека; с независим и критичен дух; достигнали лична и обществена зрялост; възпитани в дух на толерантност, солидарност, уважение към мнението на другите; открити към културата на другите народи и раси.

Училищното образование в България има за фундаментална цел да запазва и развива детския творчески порив така, че всяко дете да живее пълноценно и да придобива с радост допълнителни знания и умения, както и да спомага за израстването на детето като самостоятелно мислещо и социално отговорна личност, която се отнася към живота с ведрина, ентузиазъм и значителен обществен ангажимент. (5, 2016, Изд. Институт за международно сътрудничество)

Целите се отличават със своята комплексност и с цялостния си подход – обхващат се всички области на ученето във всичките му степени. Целите са адресирани до всички участници – учащи, доставчици – учители, методи и форми на учене, работодатели, областни, общински и държавни органи (министерства, агенции, организации), родителски активи и съвети. (5, 2016, изд. Институт за международно сътрудничество) За осъществяване на поставените цели са нужни синхрон в действията, взаимодействие и най-важното – единодействие и единомислие между всички участници в учебно-възпитателния процес.

Повишаване на качеството на образованието – това е главното предизвикателство. Образованието и обучението да бъдат насочени към придобиване на ключови компетентности от всички учащи и по всички учебни предмети.

Въпреки положените усилия и ефектите от прилаганите политики промените през последните години са неефективно осъществени. Налице са неразработени докрай механизми, небалансирани правомощия, несвързаност на промените, неучастие на всички заинтересовани страни. Не се прилагат ефективни инструменти за управление и оценяване на качеството на образованието. Пред българското средно училище и пред българските учители стоят проблеми, чието цялостно решение не може да се търси само в обхвата на компетентностите им, а по-скоро в условия на разгръщащо се

партньорство с други институции и съсловия. Успехът на всички образователни промени зависи до голяма степен от характера на националната политика за учителите.

ОЦЕНЯВАНЕ ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ – СЪЩНОСТ И СПЕЦИФИКА

Проверката и оценката на постиженията на учениците е изключително важен компонент на държавните стандарти. В условията на демократично и хуманно общество тяхното усъвършенстване е свързано с коренни промени в технологията на оценяване. Това изисква добро познаване както на българския опит, така и на използваните стандарти за оценяване на училищните постижения в развитите страни. Като обща категория оценката най-често включва знанията за състоянието на даден обект, в случая учениците и съотношението на наблюдаваните характеристики с поставените към тях изисквания. Стандартът за постижения представлява очаквано минимално равнище на знания, умения, развитие на способности, постигнати от учениците. По този начин оценките, които могат да имат количествен и качествен израз, отразяват степента на съвпадения между изисквания и постижения.

Предмет на оценка в образованието е преди всичко дейността, подготовката на учениците, т.е. техните знания, умения, развитие на способностите им, които се намират в тясна връзка и взаимодействие. Критериите за оценяване се извеждат от целите на образованието, от неговите функции и специфични условия, в които то се осъществява. Според М. Андреев ролята на обобщаващ, глобален критерий могат да играят само социално детерминирани цели на обучението. Те са мярката за ефективността, оптималността и качеството, отнесена към изразходваното обществено необходимо време за формиране на социално ценни качества на личността.

Най-важните изменения в понятието „оценяване“ са свързани с разширяване на неговия обхват: обектите на оценяване – учениците, учителите и училището като цяло; оценката съдейства и за прилагане на методи за диагностика за функционирането на учебните заведения като цяло; оценката остава преимуществено използвано средство за постиженията на едно образование; оценката засяга също използваните методи, като ако се използва класическата конструкция, тя се допълва с въпросници и тестове. (15, Evaluation, Paris INRP, 1989)

Някои автори определят „оценката“ като „семантичен кръстопът“, място за интердисциплинарна среща или „Оценката е същественото нещо, с което разполага учителят, и възможностите за самооценяване от учениците ще зависи от това“.

От изложените мнения може да се направят някои обобщения: оценяването на постиженията на учениците включва знанията, уменията и развитието на

способностите им; критериите за оценяване се извеждат от целите на образованието, от неговите функции и условията, при които се осъществява; субект при оценяване са главно учителите и самите ученици при самооценката.

В крайна сметка оценката на „продукцията“ на училището чрез постиженията на учениците ще доведе до оценяване на системата на образование, която я произвежда и възпроизвежда.

СТАНДАРТИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ В РАЗВИТИТЕ СТРАНИ

Разнообразието в държавните стандарти за оценяване на постиженията на учениците, както и общите характерни черти, които са задължителен техен елемент, в отделни групи страни се обуславя от редица фактори, като от особено значение са условията, в които действат.

От това например дали преобладава централизмът или децентрализмът в управлението на образованието, зависи кой ще определя държавните изисквания. В САЩ това правят отделните щати, но през последните години се наблюдава известно засилване на централизма, особено с разработването на националните цели на образованието.

В Англия със закона за реформата в образованието се въвежда задължителен образователен минимум по десет учебни предмета – нещо невиджано в тази силно децентрализирана образователна система, и стандарти за оценяване като неразделна част от единния минимум.

Франция играе голяма роля в развитието на образованието в Европа и света. Тя обикновено се посочва като модел на централизирана система въпреки многобройните стъпки, които предприема по пътя към децентрализацията. Представява интерес с новата си концепция за развитие на образованието с приет съвършено нов закон.

И трите страни са участвали в международно оценяване на постиженията на учениците.

СТАНДАРТ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ

В България с приетата нова Наредба №11, 2016 г., оценяването се представя като системен процес за установяване и измерване на постигнатите резултати от обучението и на нивото на подготвеност на учениците за бъдещата им реализация. Показател за степента на постигане на тези резултати е оценката. Установяването на постигнатите резултати и поставянето на оценка се извършват от оценяващия. Постигнатите резултати и поставянето на оценка са индивидуални за всеки оценяван. Обект на оценяване са компетентностите на учениците, придобити в резултат на обучението.

Като основни цели на оценяването се определят: диагностика на индивидуалните постижения и на напредъка на ученика; определяне на потребностите му от учене в областите, в които има нужда от подкрепа; мониторинг на образователния процес за прилагане на политики и мерки, насочени към подобряване на качеството на образование.

ПОТРЕБНОСТИ И МОТИВИРАНО ПОВЕДЕНИЕ

Като се има предвид мотивационната функция на оценяването, се разглеждат някои теории за мотивацията, както и потребности от мотивирано поведение на ученици, учители и родители в психологически аспект. Вниманието на предстоящото изследване се насочва към степента на мотивирания стремеж за учене и за постигане на по-високи постижения.

Мотивацията на учителите и учениците в условия на провеждане на реформа в средното образование е актуален проблем в съвременния конкурентен и високотехнологичен свят, в който бързата адаптация към новите технологии е ключов фактор за постигането на успех.

ИЗВОДИ

Силно се акцентира върху децентрализацията на образователната система в България. Дава се свобода на всички отделни участници за реализацията му. Няма единомислие и единодействие между тях. Училищата стават автономни и сами ще изготвят учебни програми. Факт е, че не са подготвени да се справят с това предизвикателство, имайки предвид, че масово ръководители и учители не знаят какво е това учебна програма. И този съществен въпрос се урежда в закона, като се създава модерна уредба, но и задължителна, за квалификация, кариерно развитие и атестация на педагогическите кадри. Несъмнено отговорността за изпълнението на заложените промени са адресирани главно към тях. Българските учители не се чувстват готови да се справят с автономността. Може би, но само ако имат ясно дефинирана визия за знанията, уменията и отношенията, които един ученик е необходимо да има на изхода на съответния образователен етап и има ефективни инструменти за измерване на нивото на постигане на целта. Имат възможности за професионално развитие и подкрепа, обогатяване от съществуващите добри практики, които ги насочват да задават цели за успеха на учениците си, за да съумеят и ефективно да оценят прогреса им. Педагозите и работодателите да придобият съответните умения за оценка на представянето на образователната институция, която ръководят. За съжаление фактите от практиката показват, че българският учител реално не умее да общува хуманно с

учениците и да формира жизнена позиция у тях, тъй като никой не го е подготвил за това.

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ

Като се обобщи може да се каже, че най-важната задача на учителите е да постигнат резултати с учениците си по отношение на личностното им изграждане. Националните тестове да са замислени по-скоро като помощ за учителя, който трябва да даде честни и сравними оценки, отколкото като средство за външно оценяване. От друга страна, те да помагат на учителя като външна отправна точка, чрез която да сравни преподаването и оценяването и да се възприемат като взаимно свързани дейности. На учителите да се поверява, но и същевременно да им се гласува доверие да оценяват резултатите на собствените си ученици и това да се смята като начин за тях да развият по-нататък педагогическите си компетентности. Но и учениците да имат право да влияят върху системата на оценяване чрез свои представителни организации. Да има национално представени ученически съвети, които да участват в националния дебат за образованието особено по отношение на оценяването. Освен това учениците да имат правото да участват в собственото си оценяване, което е организирано около плановете за индивидуално развитие, ако има такива. Тези планове да се разработват и преглеждат съвместно в обсъждане за развитие между учителя, отделния ученик и родителя.

Някои основни изводи относно измененията в първата образователна степен – началното училище в развитите страни, се очертават като близка перспектива. Те се осъществяват в духа на идеите за качество и прогрес със сериозно внимание върху приемствеността между предучилищното възпитание – началното образование – средното образование.

Изискванията с количествени измерения се стабилизират. Качеството на образование продължава да бъде в центъра на вниманието, което се вижда от реформите и научните изследвания за реиновиране. Борбата с училищния неуспех, за намаляване на неграмотността продължава (Белгия, Франция, Португалия, Испания). Дори в страни като Швейцария, Австрия, Германия, в които процентът на повтарящите ученици е нисък, се стремят да го намалят още, дори да премахнат това явление.

Наред с тенденциите за интернационализация на образованието в интегрираща се Европа, в неговите цели намират отражение както традициите, така и съвременният социално – икономически и културен контекст на отделните страни.

Да се запознаят с основите на науките – основни знания и умения – с оглед по-нататъшното продължаване на образованието, да се формират като просветени граждани със солидна общообразователна подготовка за активен професионален живот в дух на социална отговорност – това са само някои от акцентите в целите на началното образование в развитите страни и България.

Как се оценява постигнатото от учениците в изпълнение на определените цели в образованието – това е друг основен въпрос, който очевидно е в центъра на образователните дискусии. Сравнителният анализ показва преди всичко стремеж за непрекъснатото усъвършенстване на държавните стандарти за оценяване на постиженията на учениците, търсене и експериментирание на нови стратегии и системи за оценяване, развитие на качествените оценки, на тестове за оценяване, на формиращите и обобщаващите функции на оценките. Измененията в организацията и управлението на началното образование заемат важно място в неговото реформиране през последното десетилетие. Тези изменения са сравнително слаби по отношение на структурната характеристика на системите. С малки изключения, те са свързани с въвеждането на нова организация, основаваща се върху въвеждане на цикли за повече години. Важно е да се отбележат промените в организацията на учебния процес, свързани с прегрупирането на учебните дисциплини, нови начини на организация на училищния режим в съответствие с интересите на учениците, намаляване броя на учениците на един учител.

С настоящия обзор не се изчерпват нито проблемите, нито изискванията на един задълбочен сравнителен анализ в областта на организацията, управлението и оценяването на началното образование в развитите страни и България. За нашата страна предстои работа върху тези проблеми, въпреки приетите наредби, като се черпи опит и от обществата в Централна и Източна Европа.

В перспективите, които очакват България на все повече и съгласувани действия с развити страни и международни организации, главната цел е повишаването на качеството на началното образование с основна характерна черта – хуманната му същност и общочовешките стойности на толерантност, солидарност, уважение и разбиране на другите, образование, което само реформирайки се, да спомага за радикалното обновление на цялото общество.

ГЛАВА ВТОРА. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ТЕХНОЛОГИЯТА КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА

ЦЕЛИТЕ на технологията за изработване на индивидуални папки за напредъка и пропуските на всеки ученик с оглед самоусъвършенстване са:

- > да се изградят трайни навици за учене през целия живот чрез самоконтрол и самооценка – рефлексия;
- > да се преодолее фрагментарността на знанията;
- > да се достигне до задълбочени, систематизирани знания и умения, основа за надграждане в следващите класове.

ВОДЕЩИ ИДЕИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ТЕХНОЛОГИЯТА

В съвременния свят на информационно насищане училището не е единственият, а в много случаи не е и основният източник на информация за децата. Днес новата роля на учителя е превръщането му в медиатор между информационния хаос и подредените знания в учебниците. Става ясно, че опитите за структурни, организационни и институционално наложени промени няма да доведат до желания резултат, ако не се потърсят възможности за повишаване на качеството на учебния процес „отвътре“ – чрез ново осмисляне на насочеността и характеристиките на педагогическо въздействие и взаимодействие.

Овладеяването на правописа е не само продължителен, но и сложен процес, който занимава психолозите твърде отдавна. Правописните действия, които градят правописните умения и навици, се състоят от съставни умения, без чието детайлно усвояване не може да се изгради цялостната правописна грамотност.

САМОСТОЯТЕЛНА ПРАКТИЧЕСКА ДЕЙНОСТ

В самостоятелната практическа дейност с езиковите явления и факти учениците се научават да прилагат в речевата си практика придобитите знания и умения, формира се култура на умствения труд, за да се постигне развитие на познавателните способности. Следователно има определено значение както за овладяване на знания, умения и навици в процеса на езиковото обучение, така и за практическото им приложение. При самостоятелната работа ученикът може да осъществи индивидуален темп на работа. Има възможност за избор на действие. Може сам да отстранява грешки, предлага една нова, нетрадиционна среда, която провокира знанията, уменията и въображението му с богатите възможности за разнообразни дейности, за реализиране на всякакви проекти, за изпробване на варианти, за търсене на нови подходи, стратегии

и решения. Основен пропуск на началното училище е игнорирането на самостоятелността в работата на ученика.

Самоконтролът е подход за работа, при който учащите биват насърчавани да правят връзка между учебния материал и реалността, като търсят паралели между нещата и събитията, както и да се адаптират да работят заедно с другите за разрешаване на основни проблеми. Умелото съчетаване на традиционното обучение и обучението чрез повече самостоятелност по проектни дейности предизвиква интереса на малките хора и ги мотивира да бъдат отговорни, да станат активни участници в образователния процес, повишава познавателната им активност, създава умения за усвояване на техники и развива важни качества като сътрудничество, индивидуален принос за общия резултат.

Изучаването на български език и литература в начален етап има за цел да създаде отношение към „моят език е моят свят“ и към жанра като обединяващ фактор в процеса на изучаване на художествения текст. Работата в часовете се основава на принципен модел от методи, похвати и средства за обучение, при който всеки проблем и урок се явяват стъпка от единния процес на обучение, подчинен на основните дидактически принципи на обучение: научност; достъпност; приемственост; нагледност.

СЪДЪРЖАТЕЛНА РАМКА

Обучението по правопис в началните класове се регламентира от държавните образователни стандарти по български език и литература. Методиката, учебното съдържание и структурата представляват цялостна система за постигане на държавните образователни изисквания и очакваните резултати на ниво учебна програма по български език и литература. Учебното съдържание по български език и литература се реализира в няколко глобални теми, декомпозирани като очаквани резултати. Държавните образователни стандарти са конкретизирани и доразработени на ниво учебна програма.

ФОРМИРАНЕ НА ОСНОВНИ ЕЗИКОВИ ПОНЯТИЯ

Формирането на основни понятия, като звук и буква, дума, изречение, текст и други, е цел и основна задача на обучението по български език в началното училище.

Върху основата на проучванията за формирането на основни езикови единици се разглеждат мисловни процеси, методи средства и форми, които се прилагат в процеса на изграждането и затвърдяването им в началното училище.

МЕТОДИЧЕСКИ ПОХВАТИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЕЗИКОВИ ПОНЯТИЯ

В практиката за въвеждане на основни понятия в началното училище се прилагат различни методи и средства, като се използва положителното във всеки един от тях. Наред с методите, с които ръководят познавателната дейност на учениците, като беседа, упражнения и др. и методите, с които те усвояват граматически понятия, се прилагат индивидуализация, диференциация на учебния процес и групово организация. Използват се различни похвати като поощрение, състезателни дидактични игри, занимателни интерактивни игри. За затвърдяване на изучените вече езикови единици широко се прилага игрови елемент. Задачите, които се поставят, са вариативни, групови или индивидуални.

ИЗВОДИ

Резултатите от това изследване ясно показват, че ограмотителният период – седем месеца, в българската образователна система е изключително кратък. Учебното съдържание е излишно натоварено. За всеки два дни да се научава по една буква, а да не се затвърдява. В края на първи клас учениците умеят да правят описание на предмети, но само устно, защото не е достатъчно времето, за да се научат да пишат правилно подреден текст. Часовете за развитие на речта са недостатъчно заложиени в програмата до края на начален етап и това е основната причина учениците да преминават в прогимназиален етап с пропуски и неувоени знания по правопис.

В учебно-възпитателната работа е много важно да се отчитат и индивидуалните особености на учениците, нивото им на готовност за първи клас, особености на вниманието, характерни индивидуалности на паметта, мисленето и умение за самостоятелно изпълнение на задачи. Необходимо е учителят много добре да познава тези особености, за да може да осъществи системен индивидуален подход към всеки ученик. Взе се решение да се въведат папки за всеки ученик, в които да се събират самостоятелните работи по основните предмети. Всеки ученик самостоятелно маркира – ярко, цветно – допуснатите от него грешки и се учи от тях. Така индивидуално се изготвя наръчник за работа и по-точно за преодоляване и предпазване от собствени пропуски – по подобие на ученическо портфолио за оценяване. Учениците се научават и свикват сами да работят с тях, а родителите наблюдават дейността им, за да се изградят системни навици.

ОБУЧЕНИЕТО ПО БЕЛ ВЪВ ВТОРИ КЛАС

Реализирането на образователните приоритети предполага да се постави в центъра на вниманието субективният опит на всяко дете за осъществяване на речева

комуникация в различни комуникативни ситуации, свързани най-тясно с неговия живот. Това обхваща овладяване на конкретни предметно и процесуално-съдържателно ориентирани компетентности за успешно използване на всички форми на общуване.

В края на учебната година се подготвят индивидуални карти като основа за събиране на емпиричен материал за диагностично изследване, за да се установят постигнатите умения и пропуски. Те са разработени въз основа на предварително конкретизирани цели и задачи от учебно-възпитателната работа във втори клас. Емпиричният материал е обобщен в седем индивидуални карти. В изпълнение на изискванията към начина на оценяване се съблюдают: обективност – формата е еднаква за всички, еднакви са и критериите; етичност – зачитане на правата на детето; прозрачност – кого, кога и как ще се оценява; адекватност – формата е изработена спрямо учебните цели. Налице са и предпоставки за преодоляване на недостатъци на съществуващия класно-урочен модел на обучение, а именно възможностите за индивидуализация и екипна организация на учебната дейност.

ИЗВОДИ

Група грешки при обучението в правопис са свързани с конкретни методически нарушения: първо, учителят продължително и разточително използва словото – обяснява правилата, повтаря обясненията, дава много примери и не оставя учениците сами да намерят приложението на правилото в практиката; второ, малко се пише – често за правописните правила учениците дават устни примери; трето, налице е нежелание и неумение да се излезе извън рамките на учебната програма, въпреки че понякога ситуацията го налага; четвърто, работи се повече за коригирането на правописните грешки, отколкото за предпазването от тях; пето, използват се еднотипни упражнения, най-често еднообразни диктовки, липсват всякакви алгоритми за работа при овладяване на правописните норми. Когато в думата има ортограма и трябва да се определи коя буква да се напише, учениците често не знаят какви операции да извършат с думата, за да изберат нужното правило. Те имат теоретични знания, т.е. знаят правилата, но не знаят общите методи за решаване на задачата. По метода на самоконтрола, работа върху собствените грешки, учениците успяват по-лесно и бързо да се научат да се предпазват от тях.

Разбира се, не може да се изисква максимализъм и да се очаква цялостно формиране на правописна грамотност още в началните класове. В следващата учебна степен се изучават още редица по-сложни правописни правила. Важното е обаче това, което се учи в първите четири класа, да се усвои достатъчно всеобхватно, да се

създадат не само правописни умения и навици, задължителни за учениците, но преди всичко да се формира правописна бдителност и сериозно отношение към правописната култура като част от цялостната култура на всеки един човек.

ОБУЧЕНИЕТО ПО БЕЛ В ТРЕТИ КЛАС

В трети клас продължава процесът на овладяване на знания за езика и литературата, като усвоените в предходните два класа знания за езикови и речеви единици, за художествена образност се уточняват и задълбочават, обогатяват и надграждат. Включва се и нова информация за езикови единици, нови за учениците части на речта, както и литературни произведения. Формираните в първи и втори клас комуникативно-речеви умения и компетентности се усъвършенстват и допълват чрез езиковото и литературното обучение и чрез специалните за тази цел уроци в трети клас. Организира се участие в работа по „Моят първи забавен научен проект“.

Учениците вече са осъзнали и знаят предназначението на самостоятелната работа. Те имат вече формираны умения и навици да работят самостоятелно. Резултатите, които показват в края на трети клас, категорично свидетелстват за ефективността на използвания експеримент, а именно целенасочената колекция от ученически задания, която показва усилията им, техния прогрес и постижения.

ИЗВОДИ

Увеличаването на дела на самостоятелната работа в учебния процес води обучаемите до по-добро разбиране и усвояване на изучавания учебен материал. Възможността за повече самостоятелност формира у учениците умение за самоконтрол и самооценка. Доказателство за формиран поетапен самоконтрол е владееенето на специфични образци за предотвратяване на допуснати грешки и ако все пак сгреши, съумява да ги коригира до окончателно завършване на работата, като ги възприемат като възможности, а не като провал. Работата със самостоятелно изработените папки в края на трети клас показва формирано вече умение за осъществяване на взаимен контрол, като се активизира познавателната активност на учениците, засилва се усещането им за полезност в общата дейност, изпитват удовлетвореност, като се поставят в ролята на помощници на учителя и самостоятелни обучители. Повишава се мотивацията им и упражняват ключови умения, необходими за учене през целия живот – особено умение за преценка. Всичко това влияе силно върху изграждането на самостоятелността като личностно качество.

Постоянното използване на разнообразни дидактически игри в часовете по български език и литература дава възможност за формиране у учениците на верен усет

за самоконтрол на собствените действия чрез съблюдаване на определени правила. Чрез реализирането на „игрите проекти“ се активизира потребността от самоизява, засилва се чувството за „свободен избор“, което освобождава учениците от напрежение и концентрира вниманието им към нестандартна възможност за усвояване и прилагане на усвоени знания. Последователността в работата им ги насочи към основни правила и образци, чието трайно овладяване лежи в основата на тяхната ефективна самостоятелна работа. На тази основа се гради и умението за самоконтрол.

ОБУЧЕНИЕТО ПО БЕЛ В ЧЕТВЪРТИ КЛАС

В четвърти клас продължава процесът на овладяване на знания за езика и литературата, като усвоените в предходните три класа граматически знания за езика и за художествената литература се задълбочават, обогатяват и надграждат. Включва се и нова информация за главни части на изречението, нови за учениците части на речта, както и литературни произведения. Комуникативно-речевите умения и компетентности се усъвършенстват чрез различни варианти на редактиране на текст, уроци за разсъждение и осмисляне на текст.

Учебното съдържание в четвърти клас – като заключителен клас от начален етап, се предполага да бъде насочено към основно затвърдяване и усъвършенстване на знанията и уменията на учениците, а не към придобиване на нови такива.

Базовата грамотност като правило се свързва с основни умения за четене и за разбиране на текст, както и за писане и правилна употреба на езика. Базовата грамотност може да се съотнесе с уменията, които се очаква да са придобили учениците в края на началния етап на основното образование в съответствие с държавните образователни стандарти. Основните умения за четене и разбиране на текст, както и за писане и за правилна употреба на езика, се свързват с базовата грамотност.

ИЗВОДИ

Изложените акценти поставят на дневен ред проблема за подготовката на младия човек за успешно участие в рецептивни и продуктивни речеви дейности. Основата за придобиване на функционална грамотност се поставя в началното училище. В този период се усвояват фундаментите на способността на личността да открива, извлича, анализира и синтезира информация от различни по своя характер източници и да я използва за създаване на текст в зависимост от конкретния контекст за постигане на дадена цел.

Подборът и приложението на самостоятелната работа в урока по български език и литература зависят от неговата дидактическа цел. Предпоставки за повече самостоятелност на учениците има в уроците за обобщаване и систематизиране на знанията и за приложението им на практика. По-често в езиковото обучение се налага да се изпълняват задачи предимно с тренировъчен характер – по образец да откриват езиково явление в текст, да изграждат езикови конструкции по аналогии, сами да съставят текст, в който да се представи функцията на езиковото явление.

Работата в четвърти клас е изключително сериозна и задълбочена – за учителя и за учениците. Те изготвят нови папки наръчници за учебната година, като изоставашите продължават да работят и с папките от предишни години. Увеличават се и домашните самостоятелни работи с цел да се подпомогне по-задълбоченото затвърдяване на учебния материал. В хода на изпълнението на писмени и практически работи учениците контролират правилността им и своевременно коригират грешките си.

ПРОЦЕСУАЛНА РАМКА

Методи на обучение по време на приложението на технологията са:

1. Беседи – проведени между учител и родители, които да разберат и подкрепят модела на самостоятелно учене, да се изяснят основни понятия и правила, да осигурят базови компетентности, върху които учениците да изготвят своите проекти с помощта на художествения текст, учебника и личния опит.
2. Индивидуална самостоятелна работа чрез изготвяне на папки наръчници – изисква отговорно отношение към поетия ангажимент: да се подготви и представи в края на всеки клас индивидуална карта за напредъка или пропуски в знанията така, че всеки да възприеме информацията адекватно.
3. Панелна дискусия – изисква да се приложат знания и умения, натрупани от опит. Чрез този метод се увеличава груповото участие и се предизвиква взаимодействие за постигане на обща цел. Изявата на ученика е съобразно подготовката и знанията му.
4. Ролеви игри – екипът, който представя темата на забавния проект, влиза в ролята на учител, задава въпроси, следи как съучениците му възприемат новата информация. Дейността му се наблюдава едновременно и от учителя, и от учениците, като в края на часа се прави оценка на постигнатите резултати и пропуските. Чрез пресъздаване на конкретна ситуация се експериментират и усвояват нови поведенчески стилове и се прилагат знанията по предмета.
5. Ситуационен метод – обучението се приближава максимално до реалния живот и практическата дейност на учениците. Отличителна черта е подборът на реална

ситуация от живота, която е типична за вида ученическа дейност. С помощта на този метод се реализира преди всичко индуктивно учене.

Методите на преподаване се съобразяват с използваните средства за подготовка на учениците: учебници, учебни помагала, енциклопедии, интернет.

Както в първи клас, така и във втори, трети и четвърти най-често се използва игровият подход. Подготовката и усъвършенстването в играта са заложи в нейната същност на отразителна и същевременно творческа дейност. В играта ученикът подражава на действията и поведението на другите, но по творчески начин, защото не повтаря точно възприетото, а отразява впечатленията по свой начин.

Дейностите, свързани с контролния етап на експеримента, могат да се обобщят в практическо приложение на знанията и компетентностите, получени чрез работата с индивидуалните папки

Трите етапа на технологията са реализирани, както следва:

Първи етап. При постъпване на учениците в първи клас се прави проверка на придобитите знания от подготовката им в предучилищна група в детската градина. През първия учебен срок на първи клас се наблюдават и опознават индивидуалните им възможности. В началото на втория учебен срок се провеждат беседи и разговори с родителите. Преди старта на педагогическото изследване се диагностицира готовността на ученици и родители за работа в нестандартни условия, извън традиционните методи и форми на обучение. Изложените мотиви и цел на експеримента, предположението, че допълнителната работа с изработване на индивидуални папки ще подпомогне усвояването на учебното съдържание и ще развие умения за самостоятелна работа и самоконтрол. Началото се поставя на 01.03. 2014 г.– след ограмотителния период.

При контролната паралелка обучението се осъществява в рамките на традиционното придържане към материала, представен в учебника по български език и литература за I-IV клас. При експерименталната паралелка новите знания се поднасят чрез игрови подход и често използвана самостоятелна работа, която създава визуална представа за езиковите понятия. В хода на урока се поставят различни задачи, за да се провери как се възприема новият материал. Теоретичните понятия се илюстрират с конкретни примери от съдържанието на учебника и помагалата, предвидени за разглеждане в учебната програма.

Прилагат се методи като беседа, наблюдение, решаване на конкретни задачи, мозъчна атака, лавина и завъртане. Така учениците се научават да работят с

художествен текст и с учебника, без да се притесняват от обема на произведението, усвояват по-лесно знания, превръщат ученето в откривателство и чрез него – в удоволствие.

Втори етап - по-продължителен процес в рамките на около 2 години. Темите се разглеждат и изучават в час, а затвърдяването на материала и често допусканите грешки от учениците чрез самостоятелно изработени ученически наръчници по основни пропуски, следващи учебната програма. Тази дейност е валидна само за експерименталната паралелка. Например изграждането на уменията за контролиране на писмената преразказна дейност се свързва с оценка на резултатността на речевото общуване чрез писмен преразказ – собствен и чужд. Второкласниците разпознават грешки на съдържателно и езиково равнище, както и грешки във връзка с техническото оформяне на текст; подобряват писмения преразказ чрез поправяне на грешки и пропуски. Развиват умения за контролиране на чужда писмена преразказна дейност. Правят оценка на чужда писмена преразказна изява, разпознават грешките, които затрудняват или блокират речевото общуване. Предлагат начини за преодоляването им. Извършват самоконтрол на писмената преразказна дейност.

В началото на втория учебен срок в трети клас се организира участие на учениците в проект игра, приличаща на писане на сценарий за театрална постановка или филм. Те могат да се заснемат или разкажат с думи като история или презентация. Всеки има право на избор на роля, което прави играта привлекателна, а поставянето на въпрос, върху който се експериментира, се превръща в истинска забавна наука. В края на проекта сформирани по желание отделни екипи – четири на брой, представят работата си по избран от тях начин.

Методи на работа, които са използвани са: беседа, самостоятелна работа, представяне, дискусия и най-често ситуационен метод.

Най-важното е всяко постигнато знание и умение да се приложат на практика. Учениците да се убедят, че това, което са направили и научили допълнително, ще бъде полезно и приложимо в процеса на работата в училище. Плануват се дейности, които на практика ще покажат значението на експеримента.

Трети етап. Създаването на текст – съчинение и сценарий за театрална постановка и драматизация на изучено литературно произведение, е с ключово значение за педагогическия експеримент, защото контролната и експерименталната паралелка ще пишат съчинение по избрана тема, ще рецензират преразказна дейност на съучениците си, чиито резултати анализират и обобщават. Илюстрират се

продуктивните умения, усвоени от учениците в процеса на изучаване на материала по български език и литература. Сравнителният анализ на резултатите отчита факта, че контролната паралелка е обучавана по традиционни методи, а експерименталната – по предложената иновационна технология за самостоятелно учене чрез изработване на индивидуални папки. Припомнят се изискванията за създаване на текст за съчинение и сценарий, както и критерии за тяхното оценяване, след което се предлагат осем теми, а по избор на ученика се определят четири.

- Теми:
1. Защо на училище?
  2. Ученето има ли тайни?
  3. Вреден ли е навикът подражание?
  4. Винаги да си пръв или да дадеш най-доброто от себе си?
  5. Нужно ли е да се храним здравословно?
  6. Защо момчетата се бият по-често от момичетата?
  7. Ще изчезнат ли животните от планетата?
  8. Защо трябва да се разделят отпадъците?

Самостоятелно учене означава осмисляне, задълбочаване, вникване в същността на въпросите и проблемите, усвояване на трайни и приложими знания и умения, развиване и изява на продуктивното мислене и творческото въображение. Самостоятелното учене е съединително звено между познавателните – когнитивни, и творческите – креативни, процеси.

Предложената иновационна технология съчетава двата типа дейност на учениците в структурата на самостоятелното учене, а именно дейност в час и дейност при изпълнение на самостоятелни задачи с активната насочваща роля на учителя при изготвяне на индивидуални папки с цел усвояване на правописни особености на българския език и комуникативно-речеви дейности.

ГЛАВА ТРЕТА. ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ПРОВЕРКА НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЕХНОЛОГИЯТА

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ЕКСПЕРИМЕНТАЛНАТА РАБОТА

Проверката и оценката на постиженията на учениците е съществена част от процеса на обучение. Стандартът за оценяване е необходимо да отговаря на изискванията на основните цели на образованието. Оценка е систематично придобиване на информация и обратна връзка по отношение на използването, качествата и въздействието на обект, програма или процес, използвайки критерий, регулиран чрез набор от стандарти.

В контекста на образованието, оценяването е систематичен метод за събиране на информация за въздействието и ефективността на наученото, т.е. процесът на измерване на степента на постигане на очакваните учебни резултати. Полученият резултат показва постигнати ли са предварително поставените цели и може ли да помогне за подобряване на процеса на обучение, както и да даде представа за качествата му. Оценяването е процес на характеризиране и оценка на различни аспекти на образователната дейност.

ИЗВОДИ

В основата на процеса на оценяване е напредъкът на учениците, оценяване на компетентностите им в определена област. Чрез иновационните форми за адекватна оценка и позитивна самооценка за развитие на ученика се преодолява голяма част от недостатъците на досегашните методи за оценяване.

КОНСТАТИРАЩ ЕТАП

Резултатността на процеса на формирането на езикови понятия следва да се наблюдава още от самото начало — в първи клас. За целта с успех може да се приложат някои методически похвати, използвани при атрибутивния анализ на учебно-познавателната дейност.

По отношение на мотивиращите фактори, очакванията са, че онези ученици и педагози с по-високи изисквания ще се мотивират преди всичко от вътрешна удовлетвореност, която носи успешното изпълнение на тяхната дейност, а за останалите превес ще имат външните стимули като материални награди и престиж.

Изследвани са 100 учители от две средни училища и едно основно училище в София, 150 ученици от шест паралелки в четвърти клас и техните родители, имащи

желание да заемат активна позиция по въпросите, свързани с по-нататъшното развитие на децата им като професионалисти и пълноценни личности в обществото.

За целите на изследването са създадени тестове за всяка от групите – ученици, учители и родители. По този начин рискът от повлияване на резултатите между отделните групи е сведен до минимум. Целта е да се разкрият онези фактори, които мотивират учениците към по-добри училищни резултати, а педагозите към по-висока ефективност на обучението, да се провери степента на ангажираност на родителите в учебно-възпитателния процес и факторите, които ги мотивират към повече активност.

В зависимост от събрания брой точки, анкетираните се делят на три групи: с ниско, добро и високо равнище на мотивация за постижения. Отговорите им относно оценяването се делят на две групи – които са за и против оценяването в начален етап. Относно сложността на учебното съдържание отговорите се делят на две групи – които са за намаляване на сложността на учебното съдържание, и които нямат мнение по въпроса.

ФОРМИРАЩ ЕТАП

Настоящият експеримент цели да предложи модел за интегриране на система от показатели, които са и качества на знанията, като самостоятелност, правилност и трайност. Този етап е проведен в рамката на задължителната подготовка на учениците от 01.03.2014 до 31.05.2017.

Знанията, които учениците придобиват в процеса на експерименталната работа, са предварително определени в ДОС. Целта на технологията за изработване на индивидуални папки е задълбочено усвояване на знания за езика и литературата. Ползването на художествения текст, учебника и помагалото по български език цели да създаде у учениците траен интерес към изучавания материал, самочувствие на млади изследователи и способност за самостоятелна работа извън традиционната за тях среда.

Показателите, по които се измерва успехът на педагогическия експеримент, са уменията на учениците да прилагат наученото в процеса на учебната дейност. Чрез четене с разбиране на литературни произведения те придобиват умения за създаване на съвременен съчинение с поучителен характер, като могат да го напишат правилно сами. Развиват се и умения за: самостоятелна работа с помагала и книги; извеждане на съществена информация от текст; аргументиране на самостоятелна работа; целенасочено представяне по предварително поставена задача.

Планираните дейности за самостоятелно учене чрез изготвяне на индивидуални папки за работа върху грешки и предпазване от тях включват методи за проучване на нагласите и възлагане на задачи на учениците, което се постига чрез анкетиране на родителите, за да се установи степента на интерес към изготвянето на индивидуални папки и разговори за смисъла на самостоятелната работа при подготовка на учениците за национално външно оценяване. Определени са критерии и броят на самостоятелните работи – за всяка година от начален етап, които ще се събират с цел усвояване на правописа и правоговора. Възложени са задачи за проучване и търсене на материали от интернет, които могат да се използват. Определени са екипите, които ще участват в проектните дейности, както и най-важните съдържателни акценти и възможности за онагледяване.

От учениците се очаква да извършат определени действия като анализ, сравнение, изменение, моделиране, синтезиране на ключова информация. Уменията да се извършват определени действия са свързани с проблемни ситуации, в които е поставен ученикът.

КОНТРОЛЕН ЕТАП

При осъществяването на педагогическия експеримент е използван следният инструментариум:

За констатиращия етап:

- > тестове – авторски и дидактически помагала за подготовка за НВО – за проверка на рецептивните умения и функционалната грамотност на учениците и за знанията, свързани с работата през различните класове;
- > анкети за отношението на родителите към учебната дейност в училище и мотивацията им за участие в подобен експеримент; анкети с учители и ученици относно мотивация за работа и оценяване в начална училищна възраст.

За реализацията на иновационната технология:

- > Първи етап: в началото на експеримента първокласниците се запознават с езикови понятия, като се прилагат интерактивни методи на обучение.
- > Втори етап: по време на експеримента при усвояване на учебния материал – във втори и трети клас се използват ученически индивидуални папки.
- > Трети етап: в края на експеримента четвъртокласниците създават съчинения, които могат сами да подредат и напишат вярно; участват в проектни дейности. По този

начин усъвършенстват продуктивните си умения и прилагат придобитите знания и репродуктивни умения на практика.

За контролния етап:

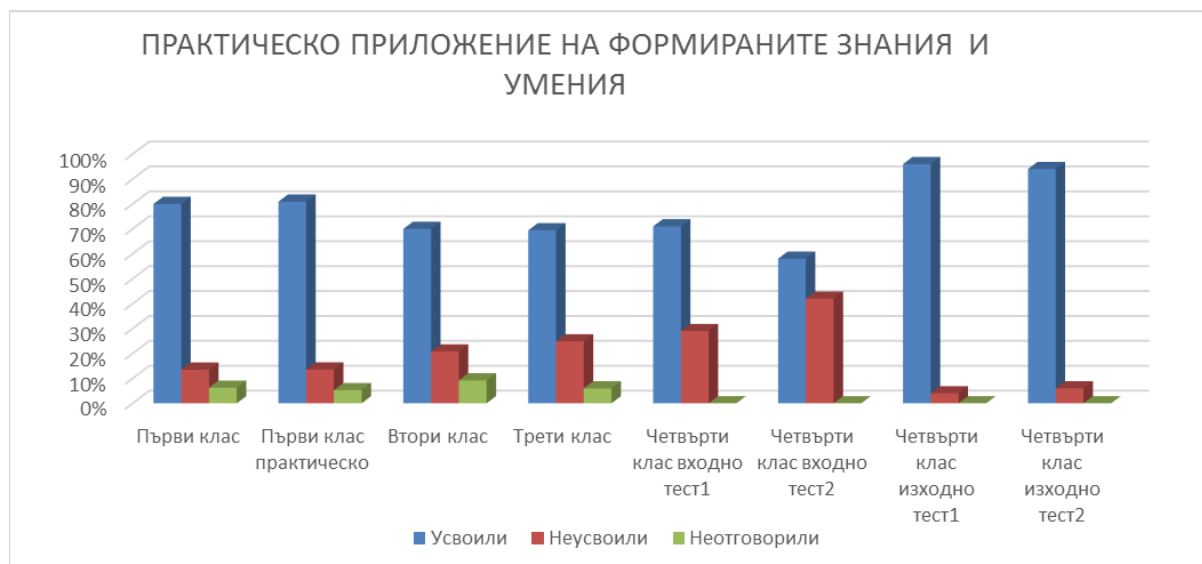
- > Тестиране чрез въпроси и задачи върху всеки изучен материал и спецификата му;
- > Самооценяване на самостоятелните работи;
- > Участие в панелна дискусия и обобщителни уроци, при които се изискват защита на теза и самооценка;
- > Създаване на текст – съчинение, приказка или комикс;
- > Изработване на сценарий за драматизация на изучено литературно произведение;
- > Статистически анализ на резултатите от контролната и експерименталната паралелка посредством прилагане на техники, известни като „Генерализиран смесен модел“.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Проверката на тестовете за изходни нива в края на четвърти клас на учениците показва високи резултати. От 96 до 100% от тях са работили безгрешно, като в някои работи има и самопоправки, което категорично показва ефективността от проведения педагогически експеримент. Допуснатите грешки са при 4 до 8% или при трима ученици върху материал, който се изучава в продължение на целия начален етап. Причините категорично са свързани не само с интелектуалните възможности за развитие на тези ученици, но и с нагласата им за учене и с психическата им устойчивост. 12% са пропуските върху новите знания от четвърти клас. Часовете, заложи в учебната програма по български език и литература за затвърждаване на знанията за целия начален етап, не са достатъчни. Диагностичното наблюдение над развитието и усвояването на материала в експерименталната паралелка ясно показва, че за изграждане на речеви умения са нужни години. Учениците са изучили видовете изречения по цел на изказване и пунктуацията, свързана с тях, и това е напълно достатъчно. Не е необходимо в учебника за четвърти клас да се включват главни части на изречението и видове изречения по състав, защото времето да се усвоят и научат новите знания е недостатъчно. Забележителни са резултатите на учениците от втория тест, който е свързан с редактиране и писане на съчинение. 88% са се справили много добре, което е безспорно много висок резултат. На този етап е важно, че се научават последователно да представят мисълта си. Най-често срещани грешки при преразказна дейност или съчиняване, които трудно се избягват и в горните класове, са повторенията. Това умение следва да се усъвършенства в бъдеще. Почти всички – 96%,

умеят правилно да подредат и напишат текст. Това се дължи на проектните дейности, които се провеждат през годините, приказките и разказите, които учениците самостоятелно съставят и представят. Умението да редактират чужд и собствен текст е важно за по-нататъшната им работа в прогимназиален етап. (Виж фигура №1)

ФИГУРА №1

ОЦЕНКА НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА ТЕХНОЛОГИЯТА

Анализът на данните, посочени в дисертационния труд, има за цел да провери хипотезата, че резултатите, наблюдавани в експерименталната паралелка, значимо превъзхождат резултатите, наблюдавани в контролната паралелка.

Поради естеството на данните (8 таблици) анализът се концентрира върху относителните дялове на ученици, успешно усвоили съответния материал, като единиците на анализ се състоят от различните фасети, съставлящи даден домейн на постижения (таблица). При този тип анализ резултатите подлежат на генерализация по отношение на (хипотетичните) генерални съвкупности от учебни постижения, но не и по отношение на генералната съвкупност от ученици. При дадените рестрикции настоящият анализ се съсредоточава върху 8-те проблемни области (таблици), като се анализират отделно с помощта на т-тестове за корелирани извадки. Критичните нива на значимост са редуцирани от 0,05 (5%) до 0,006, което компенсира нарастването на вероятността за грешка от 1-ви тип (отхвърляне на вярна нулева хипотеза), произтичащо от факта, че се провеждат 8 независими сравнения. При критична стойност равна на 0.006 общото ниво на значимост (за съвкупността от 8 подвойкови сравнения), се свежда до стандартните в психологическата литература 5%.

При проведените анализи се третираат отделните точки за всяка таблица като отделни единици за анализ, при което данните за подточките към дадена точка са усреднени. Зависимата променлива се състои от относителния дял ученици, които успешно се справят с дадения критерий (точка от таблица), а независимата променлива представлява паралелката, към която принадлежат съответните ученици, и има две нива – експериментално и контролно.

Резултати. Таблица № 1 представя някои дескриптивни индекси за проведените анализи.

Таблица	Експериментална паралелка	Контролна паралелка	Разлика	Стандартно отклонение	Стандартна грешка
1*	0,80	0,75	0,05	0,05	0,01
2	0,81	0,77	0,04	0,05	0,01
3*	0,70	0,57	0,13	0,06	0,02
4*	0,69	0,53	0,16	0,02	0,01
5*	0,87	0,68	0,19	0,03	0,01
6*	0,81	0,60	0,21	0,05	0,01
7*	0,95	0,73	0,21	0,03	0,01
8	0,94	0,65	0,29	0,01	0,01

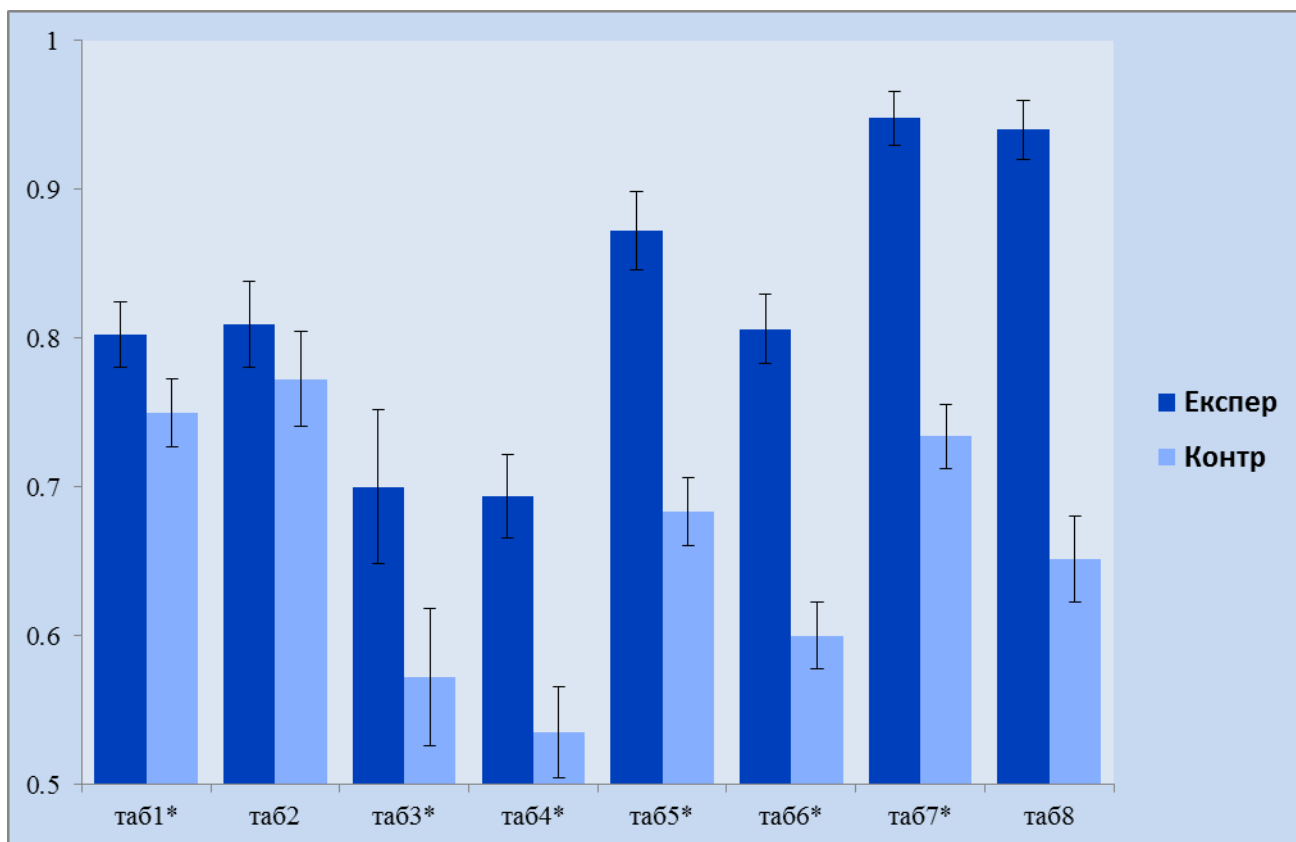
Таблица 1. Първата колона обозначава 8-те различни проблемни области, чиито отделни точки съставляват единиците за анализ. Наличието на звездичка срещу дадена таблица обозначава наличието на значима разлика между контролната и експерименталната група по отношение на съответната проблемна област ($p < 0,006$). Втората колона представя средната пропорция от ученици, които са усвоили успешно отделните фасети (подточки) за дадена таблица в експерименталната паралелка. Третата колона дава същата информация за контролната паралелка. Четвъртата колона представя разликата в относителните дялове между двете паралелки. Петата колона дава стандартното отклонение на тази разлика. Шестата колона представя стандартната грешка на средната разлика за всяка отделна таблица.

Графично изображение на резултатите може да се види на Фигура № 2. Както става ясно от нея, всички разлики са в предсказаната посока, при което експерименталната паралелка показва по-високи стойности от контролната.

Данните демонстрират значими различия в предсказаната посока по отношение на 6 от 8-те проблемни области. При останалите две проблемни области средните разлики са в хипотезираната посока, но данните не достигат първоначално определеното ниво на значимост. За таблица № 2 нивото на значимост е равно на 0,03, а за таблица 8 на 0,02. Бидейки по-малки от класическото ниво на значимост (0,05), може да се определят резултатите за тези две таблици като „маргинално значими“. /Виж фигура №2./

Фигура № 2. По абсцисата са дадени 8-те проблемни области (таблицы), като дадената област е отбелязана със звездичка, ако разликите по нейно отношение са значими на базата на съответния *t*-тест. Ординатата показва пропорцията успеваемост за учениците от двете паралелки по отношение на съответната проблемна област (таблица). С различни цветове са обозначени двете паралелки. Графиката дава *error bars*, като всеки се състои от дадената средна аритметична (средна пропорция успеваемост) $\pm$ една стандартна грешка за съответната средна аритметична.

Заклучение. Анализът на предоставените данни недвусмислено показва превъзходството на метода за преподаване, приложен в експерименталната паралелка,

като резултатите за 6 от 8-те проблемни области могат да се генерализират по отношение на съответните хипотетични популации. За останалите две проблемни области има същата тенденция, както и за останалите шест. При дадените данни и при липса на алтернативни резултати от други изследвания следва, че експерименталният метод води до значимо подобряване на успеваемостта в дадения учебен контекст.

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ АНКЕТИТЕ

Ученици за оценяването: Качественият анализ показва какви конкретно са онези фактори, които карат учениците да се стремят към по-добри резултати. Той би могъл да бъде предиктор за бъдещ дълготраен успех. Изследвани са 60 ученици от шест паралелки в 4-ти клас на едно основно училище и две средни училища. Сред изследваните най-много – 14 ученици показват средно ниво. Това означава, че мнозинството от този клас имат желание за развитие и полагат усилия, за да го постигнат. Тревожна е прогнозата за онези ученици с ниско равнище на мотивация за успех, които са 4-ма на брой. Въпреки че техният брой е малък, това не означава, че тези ученици са „загубена кауза“. Класните ръководители и учителите са насърчавани да полагат допълнителни усилия за повишаване на мотивацията за успех дори сред онези ученици, които в определен период или дори системно показват по-ниски резултати.

Учители за оценяването: В анкетата участват общо 60 учители и възпитатели от едно основно и две средни училища. Те отговарят на 17 въпроса, свързани с мотивацията им за постигане на успех в работата и факторите, които оказват влияние за нейното подобряване. Анкетата е анонимна и е попълнена от педагози, избрани на случаен принцип. Резултатите от проведената анкета показват добро равнище на мотивираност сред педагозите. Нито един от анкетираните не показва нива под средните. По-голямата част от тях са с бал над 60 т., което означава, че мотивацията за успех сред мнозинството от анкетираните е висока.

Може да се обобщи, че както при анкетираните ученици, така и при педагозите високата мотивация се среща сред личности, които са склонни да подражават на добър пример, вярват в собствените си сили и възможности за промяна, имат позитивна нагласа към ученето/работата, умеят да си поставят дългосрочни цели, както и да полагат необходимите усилия, за да ги постигнат.

Родители за оценяването: Анкетирани са 60 родители. Те отговарят на 17 въпроса, проучващи тяхната мотивация за активно участие в образователния живот на децата им, мнението им относно оценяването в начален етап и отношението им към

учебното съдържание. Паралелно с това могат да се направят изводи за тяхната оценка и доверие в училището като институция. Макар подбрани на случаен принцип, резултатите на всички родители попадат в групата на високо мотивираните, т.е. с бал над 54 т. Според данните от изследването по-голямата част от родителите вярват в безпристрастността при оценяването на детето им и активно са търсили информация при избора на училище за образователна институция, на която ще поверят интелектуалното и личностното развитие на своето дете за периода на начално и основно образование.

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА МОТИВАЦИЯ НА УЧИТЕЛИТЕ

Някои от възможностите за повишаване и поддържане на високо равнище на мотивация за успех сред учителите посредством избрани мотивационни дейности могат да бъдат реализирани в следните варианти: финансово възнаграждение за труда в зависимост от извършената работа, от квалификацията, трудовия стаж, творчеството, като съществуват реални условия за диференцирано заплащане на допълнителни дейности; мотивиране чрез награди, като смисълът на наградата е във факта, че хората не работят само за пари, а и за свое вътрешно удовлетворение, което идва от изпълнението на задачите, от решаването на проблемите или постигането на определена цел; мотив за по-добра работа е отношението към тях, степента на предоставяне на отговорности и делегирани права, предоставяне на възможност за творческа изява; увеличаване на обхвата на отговорностите; участие във вземането на важни решения; повишаване на трудността на поставените задачи.

ИЗВОДИ

Високата мотивация сред ученици, учители и родители е предпоставка за утвърждаване и постигане на високи резултати. Допълнителното стимулиране на учителите е фактор за постигане на по-добри резултати. Високата мотивация е характерна за личности, които притежават желание и упоритост да обогатяват своите знания, да се развиват многостранно и да си поставят дългосрочни цели. Възможността за активно участие на родителите в дискусии, касаещи образованието на децата им, повишава тяхното доверие в институцията училище. Колкото по-силна е мотивацията на най-изявените сред учениците и педагозите, толкова по-силен е стремежът към подражание в дадената група.

Въз основа на събрания емпиричен материал могат да се направят следните основни изводи: потвърждава се издигнатата в педагогическото изследване хипотеза, че системната и целенасочена работа за изготвяне на индивидуални папки – по подобие на портфолио за оценяване – повишава ефективността от обучението по български език и литература; в съответствие с критериите за създаване на устно представяне на текст учениците са придобили знания, които им позволяват аргументирано да защитават мнението си, което го прави значимо; работата за изготвяне на собствени индивидуални папки развива у учениците умения за критично мислене и формира у тях критерии за самоконтрол и самооценка, която да използват в учебната си дейност; в работата си по проектни дейности учениците обогатяват представата си за литературата и театъра като изкуство, което възпитава общочовешки нравствени ценности; проучването на литература по предварително зададена тема стимулира интереса към автора и произведението, води до задълбочаване и обогатяване на знанията по темата, а приказките и разказите, които се подготвят, усъвършенстват собствения им стил на писане и говорене; представените драматизации активизират ученическата дейност като инициатива, която показва желание да се работи по нова технология, което води до променено отношение към изучавания материал; потвърждават се изследванията на автори за приложимостта на педагогическите експерименти в среда, готова за нововъведения, каквато е ученическата; учебното съдържание може да стане интересно и леко за усвояване, когато се създадат условия за творческо мислене, за самостоятелна работа и излизане от стандартното ученическо поведение; обучението се осъществява в позитивен климат, в който учениците се чувстват емоционално безопасно.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Една от най-важните задачи е поддържането на добро равнище на мотивираност на учениците. За всяка образователна институция успешното обучение проличава в резултатите, които постигат учениците, защото най-често именно те стават обект на дискусия. Универсална стратегия не съществува, затова доколко и докога прилаганата практика ще бъде подходяща, зависи от множество фактори, понякога излизаци извън пределите на самото училище и дори образователната система като цяло. Затова се обръща специално внимание на мотивацията на учениците, защото тя е онзи аспект, който в най-голяма степен кореспондира с постигане на високи резултати. За целта е необходимо да се насърчава непрекъснатото обучение, квалификация и преквалификация на педагогическите кадри, участието им в допълнителни проекти, които да спомогнат за привличането на все повече ученици към групата на онези с високи постижения. Насърчаване на добра комуникация между учители, ученици и техните родители, оценяване ролята и значението на всеки елемент от системата води до успехите, които се потвърждават от национално външно оценяване. Активното и успешно участие на ученици в състезания и олимпиади, тяхната по-нататъшна реализация в престижни гимназии и висши училища доказват, че успешно са съчетани традициите с новите знания и технологии, което дава увереност, че новите цели в образователната система в България са на прав път в процеса на изграждане на качествено европейско образование.

Традиционните методи на преподаване в начален етап изискват спазване на хронологичния принцип и съобразяване с интердисциплинарния подход при изучаване на литературни творби. Спазване на изискванията за усвояване на определени знания и умения е задължително за учителя, но индивидуалните му способности, както и особеностите на учениците, с които общува, позволяват търсенето на различни подходи при изучаване на материала.

В четвърти клас ученикът вече е усвоил знания за езика, познава особености на различни текстове и може да използва с познавателна цел различни източници на информация – учебници, енциклопедии, речници, може да си набави информация от библиотека, справочници, извлича информация от интернет. Като се имат предвид тези знания и умения, може да се разработи образователна технология за изготвяне на електронни програми с цел усвояване на материала. Ученикът ползва целенасочено различни информационни източници, анализира, сравнява и синтезира информация от един или повече различни източници. По този начин знанията по български език и

литература се прилагат в процеса на обучение и се доразвиват способностите за самостоятелна работа.

Пораждането на интерес мотивира ученика да извършва активно познавателна дейност, да използва своите предварителни знания по темата, над която ще работи, да търси нови източници на знания, от които да изведе необходимата информация и да я приложи на практика. Образователната технология за самостоятелно учене има за цел да улесни усвояването на знанията по български език и литература. В процеса на работа учениците правят анализ на идеите, които са представили. Те питат, интерпретират, прилагат, дискутират прочетеното, съпоставяйки го със своя опит. Така се постига усъвършенстване на рецептивната култура на учениците чрез четене, тълкуване, дискутиране. Наред с това те се обучават в създаване на текст, като осмислят придобития опит в изразяването на мнение и обосноваването му в писмена и устна форма.

В процеса на разработване на технологията е направен анализ на литература по въпроса, който дава възможност да бъде направен извод, че в училищното образование има нужда постоянно да се въвеждат нови форми на преподаване и обучение, защото в условията на бързо променящата се информационна среда се налага учителят и ученикът да се приспособяват. Стимулирането на самостоятелното четене и прилагането на знанията водят до положителни резултати. Проявеното отношение към степента на подготвеност на всеки участник в проведения експеримент показва, че у учениците се развива интерес към учебния процес.

Създадените текстове по време на експеримента показват развитие на езиковата и литературната компетентност. Тези знания и умения бяха проверени чрез тестово изпитване, създаване на текст – преразказ и съчинение. Съобразно критериите за създаване на писмен текст резултатите показват приложимостта на технологията за самостоятелно учене и изграждане на умения за предпазване от грешки. Ползването на художествения текст в учебника и помагалата, на различни материали от интернет за онагледяване на поднесената информация при подготовката за часовете предизвиква желание да се търсят нови източници на информация и по-кратки пътища за нейното масово разпространение. Днес голяма част от информацията може лесно да се открие и да се използва на електронен носител в домашни условия, но голяма част от учениците проявяват желание да си набавят книги, които да им бъдат полезни при подготовката, което показва стремеж да се чете допълнително, желание да се работи самостоятелно, да се изявяват личностните способности. Проведените разговори с учениците от

началото и до края на начален етап показват, че изготвянето на индивидуални помагала е привлекателно занимание, чрез което усъвършенстват знанията си с удоволствие и без напрежение.

Самостоятелното учене дава на учениците самочувствие на можещи и знаещи деца, възможност да се видят като автори в определени моменти, да усъвършенстват уменията си за отношение към книгата, към знанието и към света, който ни заобикаля. Независимо дали ще се използва в някой от следващите класове, образователната технология е приложима. В експерименталната паралелка се учат деца, които са високо мотивирани и гледат на училището като на школа за знание. Наблюденията показват, че на учениците им е по-приятно, ако им се създадат условия да развият възможностите си за самостоятелно учене извън училищната среда.

Родителите, които също показват висока мотивация за съвместна работа, още в началото споделят, че децата им са много развълнувани, когато пишат разказите си, и най-вече когато подготвят драматизации. Признават също, че са благодарни за всичко, на което са се научили самите те.

ОСНОВНИ НАУЧНИ И ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Създадена е и е апробирана педагогическа технология за подготовка на ученици от начален етап за национално външно оценяване. Определени са показатели за измерване на постиженията им. Прилагането на технологията на практика създава възможности за използване в бъдеще в цялостната учебна дейност на учениците.
2. Самостоятелната работа в обучението е необходимо условие за учебната дейност, подпомага активно процеса на усвояване на нелекия материал в начален етап и показва равнището на знания на учениците по основни предмети в условията на задължителна подготовка в училище.
3. За целите на технологията са използвани иновационни методи на преподаване, съобразени с възрастовите особености на учениците и със спецификата на изучавания материал, които се приемат с желание и стимулират работата в часовете по български език и литература.
4. Приложението на специално разработена технология за самостоятелно учене развива у учениците рецептивни и продуктивни умения и предизвиква интерес към художествените произведения и общуването с книгата.
5. Съобразно критериите за оценка на знанията, усвоени умения за самостоятелно общуване с художествен текст, учениците придобиват трайни умения за създаване на съдържателен и смислово единен текст, усвояват изискванията за езикова компетентност, актуализират знания за правописни норми.
6. Проведено е изследване на мотивацията и състоянието на тревожност на ученици, учители и родители при провеждане на НВО, като резултатите от изследването позволяват да се направят изводи за отчитане на неадекватни резултати от НВО, които пряко засягат участниците.
7. Натовареността на учебното съдържание затруднява естественото развитие на учениците от начална училищна възраст и изграждането на умения и компетентности у тях, които са залегнали в учебните програми.
8. Знанията, уменията и приложните способности, придобити чрез собствена самоконтролна работа, остават трайни и полезни завинаги за учене през целия живот.
9. Като водещи признаци и инструменти на интерактивно взаимодействие са осъществени такива като позитивност, оптимистичност на оценяването – отсъствие на отрицателни и противоположни оценки, рефлексия – самоанализ, самооценка на участниците в педагогическия процес.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. ИГЛИКИНА, В.М. Стандарти за оценяване на учениците. Управление на образованието, С., 1992, № 9.
2. ИГЛИКИНА, В.М. Стандарти за оценяване постиженията на учениците в развитите страни. Персонал, консулт. Управление на образованието и училището. С., 1993.
3. МИРЧЕВА, В., Игликина В.М. Началното образование – постоянен приоритет за правителствата на развитите страни, Начално училище, Образование – ООД, май – юни 1995.
4. ИГЛИКИНА, В.М. С грижа за квалификацията на учителите,- Модернизация на образованието, С., 2016.
5. ИГЛИКИНА, В.М. Потребности и мотивирано поведение. Експрес, 2017.
6. ИГЛИКИНА, В.М. Standards for the evaluation of pupils in initial educational age - power for effective education, 9th International Conference for Theory and Practice in Education – 26-27 november 2017, Budapest, Hungary /под печат/
7. ИГЛИКИНА, В.М. Мотивация на ученици, учители и родители. С., 2018.

ЛИТЕРАТУРА

1. АНДРЕЕВ, М. Оценяването в училище. С., Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 1995.
2. АНДРЕЕВ, М. Процесът на обучението. С., Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 1996.
3. БИЖКОВ, Г. Критериално-ориентираните тестове като нов етап в развитието на педагогическата диагностика. Народна просвета, 1988, № 7
4. Дни на учене през целия живот – България/2016, Изд.-Институт за международно сътрудничество.
5. ЗПУО /2016,С., Изд. РААБЕ
6. ИГЛИКИНА, В.М. Стандарти за оценяване постиженията на учениците В развитите страни. Персонал, консулт. Управление на образованието и училището. /1993
7. МАДЖИРОВА, К. Нови стратегии в педагогическия контрол. Тилия. С., 1995.
8. САВОВА, Ж. Националната система за тестиране и оценяване а училищните постижения в Англия. Педагогика, 1991, № 10.
9. Association for Supervision & Curriculum Deve, 1997.
10. Evaluation, Etapes de la recherche, Paris INRP, 1989.
11. Rapport mondial sur l'education 1991, Paris, UNESCO, 1991.
12. Rapport mondial sur l'education 1993, Paris, UNESCO, 1993.
13. VALERIEN, I. La gestion administrative et pedagogique des ecoles UNESCO, 1991.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА /СТАТИСТИКА/

1. Калинов, К., 2013. Статистически методи в социалните и поведенческите науки. Издателство на Нов български университет, 2013.
2. Clark, H., 1973. The Language as fixed-effect-fallacy: A Critique of Language Statistics in Psychological Research. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 1973, 4(12), 335 – 359.
3. Fitzmaurice, G., Laird, N., Ware, J., 2011. Applied Longitudinal Analysis. Wiley, 2011.
4. Locker, L., Hoffman, L., Bovaird, J., 2007. On the Use of Multilevel Modeling as an Alternative to Item Analysis in Psycholinguistic Research. Behavior Research Methods, 2007, 39(4), 723 – 730.
5. Tabachnick, B., Fidell, L., 2012. Using Multivariate Statistics. Pearson, 2012.